

RENOS K. PAPADOPOULOS
(COORDONATOR)

Cuprins

7 Note despre autori

11 Cuvânt înainte

MARIO JACOBY

Prefață

Tratat de psihologie jungiană

Teorie, practică și aplicații

Traducere din engleză de

Lavinia Țânculescu, Ștefania Gubavu
și Mirela Foghianu

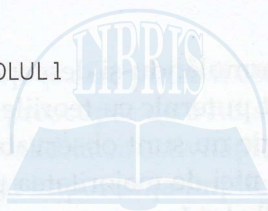
3
TREI

Cuprins

- 7 *Note despre autori*
- 13 *Cuvânt-înainte*
MARIO JACOBY
- 17 *Prefață*
RENOS K. PAPADOPOULOS
- 19 *Introducere*
RENOS K. PAPADOPOULOS
- 25 **Partea I Teorie**
- 27 *Capitolul 1. Epistemologia și metodologia lui Jung*
RENOS K. PAPADOPOULOS (trad. Lavinia Țânculescu)
- 83 *Capitolul 2. Inconștientul: personal și colectiv*
CHRISTOPHER HAUKE (trad. Lavinia Țânculescu)
- 108 *Capitolul 3. Arhetipurile*
ANTHONY STEVENS (trad. Lavinia Țânculescu)
- 132 *Capitolul 4. Umbra*
ANN CASEMENT (trad. Lavinia Țânculescu)
- 155 *Capitolul 5. Anima/animus*
VERENA KAST (trad. Ștefania Gubavu)
- 176 *Capitolul 6. Tipuri psihologice*
JOHN BEEBE (trad. Lavinia Țânculescu)
- 204 *Capitolul 7. Sinele*
WARREN COLMAN (trad. Mirela Foghianu)

- 231 **Partea a II-a Psihoterapie**
- 233 *Capitolul 8. Transfer / Contratransfer*
ANDREW SAMUELS (trad. Lavinia Țânculescu)
- 256 *Capitolul 9. Procesul de individualizare*
MURRAY STEIN (trad. Lavinia Țânculescu)
- 279 *Capitolul 10. Imaginația activă*
JOAN CHODOROW (trad. Ștefania Gubavu)
- 314 *Capitolul 11. Visele*
MARY ANN MATTOON (trad. Ștefania Gubavu)
- 335 **Partea a III-a Aplicații**
- 337 *Capitolul 12. Alchimie*
STANTON MARLAN (trad. Mirela Foghianu)
- 376 *Capitolul 13. Religia*
RODERICK MAIN (trad. Ștefania Gubavu)
- 410 *Capitolul 14. Artele*
CHRISTIAN GAILLARD (trad. Mirela Foghianu)
- 473 *Index*

Epistemologia și metodologia lui Jung

RENOS K. PAPADOPOULOS

Pentru început, este important să explic de ce am inclus un capitol de acest gen în *Tratat*. Această clarificare este necesară întrucât Jung nu este cunoscut, cu precădere, pentru contribuția sa nici la epistemologie, nici la metodologie. Jung este, în special, cunoscut, pentru o serie de puncte de vedere inovative ce nu vizează competența sa epistemologică; aceste contribuții sunt mai mult conectate cu conținutul teoriilor sale (de exemplu, el a introdus idei teoretice noi, cum ar fi inconștientul colectiv și arhetipurile etc.), cu abordarea sa psihoterapeutică specifică (de pildă, el a susținut ideea ca simptomul să nu fie respins, ci să se încerce găsirea sensului și valorii acestuia) și cu implicațiile ideilor sale în vederea extinderii considerațiilor de ordin experiențial și cultural. În mod normal, epistemologia și metodologia nu sunt domenii asociate cu Jung. Totuși, acest capitol va demonstra că, dacă Jung ar fi citit într-o anumită manieră, s-ar identifica înțelesuri importante din aria epistemologiei și metodologiei; în plus, vom arăta că aceste înțelesuri sunt relevante în contextul zilei de azi și pot stimula în mod substanțial dezbaterile în aceste arii.

Dificultăți

În încercarea de a evidenția contribuțiile lui Jung în aria epistemologiei, pot fi identificate o serie de dificultăți. Prima ar fi că Jung nu a scris clar și specific despre epistemologie și metodologie; de fiecare dată când le menționa, o făcea în trecere, scriind despre alte subiecte. Ceea ce înseamnă că intuițiile sale în probleme de epistemologie și metodologie au fost întreșesute în materialul din care s-au alcătuit teoriile sale și întreaga sa psihologie. De aceea, ar necesita o procedură specială, de aducere la lumină a acestor intuiții, în vederea examinării lor așa cum se cuvine. De această

dificultate este legat un alt aspect, respectiv, formulându-și descoperirile în limbajul său obișnuit idiosincratic (conectat puternic cu teoriile sale), implicațiile lui Jung cu privire la epistemologie nu sunt observabile cu ușurință, nici de epistemologii de specialitate, nici de majoritatea psihologilor jungieni; primii nici nu ar studia scrierile lui Jung pentru a găsi o astfel de informație, iar atenția jungienilor s-a îndreptat, în mod special, asupra contribuțiilor inovative ale lui Jung la teoria și practica psihoterapiei.

O altă dificultate în identificarea unei contribuții la epistemologie și metodologie din partea lui Jung este aceea că un astfel de interes ar intra, aparent, în contradicție cu ideile lui Jung despre esența operei sale. Se știe că Jung s-a arătat complet împotriva oricărei încercări de a separa formulările sale teoretice de psihologia sa, în ansamblu. Mai concret, a detestat ideea conform căreia opera sa ar fi considerată un manifest filosofic de sine stătător, abstract, distinct și independent de contextul clinic-terapeutic: „Nu am propus niciun sistem, nicio teorie generală, ci am formulat doar o serie de concepte auxiliare care să-mi servească drept instrumente, așa cum se obișnuiește în orice ramură a științei”. (Jung, CW, § 1507).

În mod evident, Jung a făcut o distincție clară între cele două moduri în care opera sa ar putea fi înțeleasă: pe de o parte, opera sa era „empirică” și adânc înrădăcinată în observațiile sale clinice; și, pe de altă parte, opera sa era o colecție de speculații filosofice și idei abstracte fără legătură cu realitățile clinice. Pe parcursul vieții și în scrierile sale, Jung s-a luptat să obțină legitimitate pentru lucrările sale și s-a străduit să condamne cea de-a doua percepție, făcând tot ce i-a stat în putere să îi convingă pe ceilalți să îi înțeleagă opera în lumina primului mod. Totuși, această distincție clară prezintă două dificultăți: în primul rând, potrivit celui de-al doilea punct de vedere, orice semnificație filosofică pe care opera lui Jung ar fi putut-o avea era redusă la a fi „o speculație filosofică”; asta înseamnă că această distincție tranșantă nu permite niciun fel de apreciere pozitivă a nimic din ce ar fi putea fi considerat, chiar și pe departe, legat de filosofie. Prin urmare, toate ideile legate de epistemologie și metodologie au fost etichetate drept filosofice și erau, prin urmare, respinse de Jung. În al doilea rând, această distincție tranșantă nu poate fi definitivă, oricum ar fi aceasta înțeleasă. Cu alte cuvinte, orice înțelegere și (mai ales) orice prezentare a unor „fapte” „empirice” implică inevitabil presupuneri teoretice și filosofice ce trebuie luate în considerare.

Aceasta înseamnă că însăși percepția lui Jung cu privire la opera sa (în termenii oferți de această distincție riguroasă) l-a împiedicat (și i-a împiedicat și pe alții de după el) să crediteze orice contribuție pe care ar

fi avut-o și care putea fi considerată a fi „filosofică”. În mod special, Jung a fost preocupat de a nu se aventura în nimic ce ar putea fi considerat a dilua validitatea activității sale în domeniul psihologiei și, ca efect, a minimalizat importanța implicațiilor epistemologice ale muncii sale. În plus, se pare că, și atunci când era conștient de implicațiile epistemologice ale formulărilor sale, într-un fel, Jung le percepea ca fiind parte integrantă a abordării sale teoretice generale (ceea ce și erau) și, prin urmare, nu a subliniat importanța lor în felul convenit, din această perspectivă.

Prin urmare, principalele obiective ale acestui capitol sunt, în primul rând, să arătăm că Jung a avut cu adevărat o remarcabilă sensibilitate epistemologică și vigilență în această direcție; în al doilea rând, să delimităm acele părți ale operei sale care ar putea să demonstreze sensibilitatea sa epistemologică și să le dezvoltăm printr-o formulare mai coerentă; în al treilea rând, să urmărim dinamica epistemologiei sale în diferite etape ale carierei sale și maniera în care această dinamică a interacționat cu formulările sale teoretice mai cuprinzătoare și cu propria viață și, în ultimul rând, să analizăm relevanța actuală a contribuției sale epistemologice în lumina dezvoltărilor mai largi și dezbaterilor recente din domeniu. Nu e necesar să precizăm că va fi nevoie să reducem considerabil orizontul acestor obiective, pentru a ne încadra în limitările de spațiu presupuse de un singur capitol.

Despre epistemologie și metodologie

Înainte de a continua, e necesar să clarificăm ce înseamnă epistemologie și metodologie. Datorită faptului că ambele domenii sunt vaste și că există multe definiții tehnice pentru fiecare dintre ele, ar fi util, pentru obiectivele acestui capitol, să limităm înțelegerea acestora la o concepție operațională.

Epistemologia este *logos*-ul lui *episteme*. Grecesul *logos* este tradus, deseori, prin studiu, știință, disciplină, investigare sistematică și discurs. În limba greacă, *episteme* înseamnă cunoaștere, dar, nu în mod surprinzător, are o istorie interesantă și o paletă largă de sensuri; echivalentul din limba latină, *scientia*, pare a nu avea același trecut filosofic bogat.

Din punct de vedere etimologic, *episteme* este înrudit cu verbele *ephistemi* și *epistamai*, care înseamnă „a pune sau a plasa pe” și, respectiv, „a ști cum”. Ambele verbe se referă la „a te plasa deasupra sau peste” (*epi*), ceea ce presupune un tip de activitate de „supraveghere”. În timp ce,

în limba engleză, „a înțelege“ este semnatificat prin „a se plasa sub“³, în limba greacă, „a înțelege“ este semnatificat prin „a se plasa peste, deasupra“. Substantivul *episteme* semnatifică „orice este ridicat, de exemplu, un monument deasupra unui mormânt“ (Liddell și Scott, 1869, p. 575). Prin urmare, *episteme* poate fi înțeles ca actul de delimitare a unui teritoriu ce a fost observat și înțeles.

Există o dezbatere amplă despre sensul lui *episteme* în filosofia antică greacă (mai ales la Platon și Aristotel). Această dezbatere este purtată, în special, în legătură cu opoziția lui *episteme* față de *techne* (care este, de cele mai multe ori, tradus prin artă, meșteșug sau practică). Pe scurt, tendința generală a fost să se atribuie *episteme* cunoașterii teoriei pure și *techne* cunoașterii aflate în legătură cu practica și aplicarea. Cu alte cuvinte, tradiția generală a fost să se pună semnul egal între *episteme* și cunoașterea teoretică și între *techne* și tehnologia aplicată. Aceasta este reflectată, într-un anumite fel, în vechea diferență dintre o universitate și o politehnică (în limba greacă *Pan-epistemeion* și *Poly-techneion*). Totuși, această distincție riguroasă nu este întotdeauna valabilă. De exemplu, Socrate i-a clarificat lui Platon următoarea: cunoașterea (*episteme*) sănătății este meșteșugul medical (*techne*) al doctorului (Charmides, 165c). Cu alte cuvinte, potrivit lui Socrate, cunoașterea aplicată și cunoașterea teoretică nu se exclud reciproc și nu se află într-o relație de opoziție.

Această dezbatere nu este străină de înțelegerea lui Jung cu privire la cunoaștere și practică în psihologie și în psihoterapie. De exemplu, Michael Whan (1987) sugerează că abordarea lui Jung depășește opoziția dintre *episteme* și *techne* și propune termenul *phronesis* ca fiind cel mai potrivit pentru a caracteriza abordarea lui Jung. În acest fel, pentru Whan, practica terapeutică jungiană nu se bazează nici doar pe „cunoașterea teoretică“, nici doar pe „cunoașterea tehnică“, ci pe conștientizarea pe care el o denuțește „conștiința etică“. De fapt, atenția cu privire la aspectele etice a fost considerată una dintre motivațiile epistemologice dominante în domeniul îngrijirii sănătății mentale (și nu doar în relație cu abordarea jungiană) și înlocuitor al dihotomiei percepute între *techne* și *episteme* (Crowden, 2003). Este de la sine înțeles că Jung ar fi fost întru totul de acord că o poziție etică nu poate fi separată de aspectele de natură epistemologică și tehnică; într-adevăr, el subliniază în numeroase rânduri acest lucru (de exemplu, Jung, 1949, § 1412; Jung, 1934a/2013, § 315; McFarland Solomon and Twyman, 2003; von Franz, 1975).

³ *Understand* în limba engleză, format din *under* (dedesubt, sub) și *stand* (a sta). (N. red.)

Trimiterea la *episteme* versus *techne*, în contextul abordării jungiene, este un indicator al complexității implicate în trasarea limitelor între diferite discipline; este evident că aceste dezbateri nu se limitează doar la domeniul terapeutic. Într-adevăr, acceptarea problematică a cunoașterii ce provine din afara cadrului aspectelor etice este general valabilă și afectează cele mai multe dintre domeniile activității umane. În mod particular, Levinas a propus primatul eticii și a susținut că nicio cunoaștere nu este posibilă fără a face referire la considerente etice (de exemplu, Bernasconi și Critchley, 1989; Cohen, 1986; Levinas, 1984). Această legătură foarte puternică și strânsă între cunoaștere și etică impune investigarea judicioasă a limitelor acestora, pentru ca interdependențele dintre ele să poată fi și mai bine înțelese. În lipsa înțelegerii acestui aspect punctual, se pot face multe confuzii periculoase și erori epistemologice. De exemplu, acest fapt este, în mod specific, evident, atunci când se fac eforturi pentru

a se înțelege și a se gestiona efectele violenței politice exclusiv din punct de vedere psihologic și psihopatologic [fără a se lua în considerare] aspectele intrapsihic, interpersonal și extern... [și în lipsa evaluării] perspectivelor mai largi, de natură politică, istorică, socială, economică, etică, spirituală și morală.

(Papadopoulos, 2005, p. 46).

De cele mai multe ori, avem tendința să devenim „pasibili de a fi confuzi și de a comite erori metodologice și etimologice, sfârșind prin a psihologiza aspectul politic și patologiza suferința umană”. (Papadopoulos, 2005, p. 46).

Revenind la generarea unui înțeles cu privire la epistemologie (pentru rațiuni de lucru cu acest concept), majoritatea definițiilor incluse în dicționarele de uz general se referă la epistemologie ca la „teoria cunoașterii, în special cu privire la metodele și validitatea sa” (*Oxford English Dictionary*). Alte texte, cu caracter mai tehnic, definesc epistemologia ca „incursiunea filosofică în natura, condițiile și măsura cunoașterii umane” (Sosa și Kim, 2000b, p. ix). În fond, epistemologia este studiul modului în care știm ceea ce știm, a ceea ce constituie o înțelegere / explicație / cunoaștere valabilă. O definiție mai generală care ar putea oferi un cadru de lucru pentru acest capitol ar fi că epistemologia este investigarea sistematică a ceea ce ne determină să acceptăm (gândim/simțim) că știm ceva, a ceea ce ne determină să marcăm un teritoriu ca fiind observat și înțeles. Aceasta înseamnă că epistemologia se referă nu doar la condițiile ce-l determină pe cel ce cunoaște să cunoască, ci și la